

Adolf Juzwenko

przyjmując Nagrodę PAU im. Jerzmanowskich – 2019

Szanowny Panie Przewodniczący,
Szanowny Panie Profesorze, Prezesie Polskiej Akademii Umiejętności i Dyrektorze Wawelskiego Zamku,
Szanowny Panie Marszałku,
Szanowni Państwo,

Krakowska Nagroda im. Erazma i Anny Jerzmanowskich, przyznawana przez Polską Akademię Umiejętności, wręczana w Zamku Królewskim na Wawelu..., nie śniłem o niej, nie śmiałem o niej marzyć...

Kapitulę nisko się kłaniam i serdecznie dziękuję. Chyba pomógł mi w jej uzyskaniu także ktoś z dawnych ważnych Ossolińczyków? W Ossolineum jestem już blisko 30 lat. W roku 1990 Rada Naukowa PAN-owskiej Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich powołała mnie na stanowisko jej dyrektora. Zastanawiając się wtedy nad tym co mnie czeka, starałem się dojść, dlaczego Biblioteka nosi nazwę PAN-owskiej, skoro jest Biblioteką Ossolineum?

Po wojnie Ossolińczycy podjęli starania, by odtworzone we Wrocławiu Ossolineum stało się prawnym następcą Ustanowienia Familijnego Józefa Maksymiliana Ossolińskiego. W PRL-u było to jednak niemożliwe. Zakład wcielony został do PAN.

Podobne kłopoty spotkały Polską Akademię Umiejętności, jej działalność została wtedy zawieszona.

PAU i ZNiO swą działalnością wpisały się na karty tego samego, wielkiego rozdziału XIX- i XX- wiecznej historii Polski.

J.M. Ossoliński o swoim dziele pisał: „Jeśli nadając mu istnienie” nadałem mu także „trwałość celu, swych zamierzeń dopiąłem”, „fundację Biblioteki uskuteczniłem (...) resztę (...) wkładam na barki potomności”.

Kolejne pokolenia właściwie zrozumiały jego intencje; i rozpoczętą przez niego pracę kontynuowały. Fundacja Józefa Maksymiliana przetrwała okres rozbiorów, czasy dwóch okupacji: sowieckiej i niemieckiej. We Wrocławiu wznowiła działalność w strukturach PAN.

W latach 90. konieczne były gruntowne zmiany. Podjęliśmy starania o przywrócenie Zakładowi kształtu, jaki nadali mu założyciele. W 1995 roku Sejm Rzeczypospolitej Polskiej przyjął ustawę o „Fundacji Zakład Narodowy im. Ossolińskich”.

W jej preambule przywołał XIX-wieczne akta prawne, w oparciu o które Ossolineum powstało: – Oświadczenie Ossolińskiego z lipca 1804 r., na mocy którego cały swój majątek uczynił „publiczną własnością Kraju i Narodu”, – Ustanowienie Familijne z października 1816 r. powołujące do życia Bibliotekę, – Umowę z Henrykiem Lubomirskim z grudnia 1823 r., zobowiązującą Księcia do utworzenia Muzeum Lubomirskich oraz powierzającą mu Kuratorię Literacką. W pracach Zespołu przygotowującego Ustawę brał udział Mieczysław Ledóchowski, wywodzący się z rodu wskazanego przez Ossolińskiego w Kodycyлу do pełnienia kuratorii ekonomicznej. Uczestnictwo Ledóchowskiego w postępowaniu ustawodawczym zapewniło ustanowionej w 1995 r. Fundacji ciągłość prawną.

Przed wybuchem II wojny światowej Zakład w swych strukturach miał: Bibliotekę, Muzeum Książąt Lubomirskich i Wydawnictwo. Po wojnie we Wrocławiu nie udało się

odtworzyć Muzeum. Większość jego zbiorów pozostała we Lwowie, a te, które dotarły do Kraju, w większości nie zostały przekazane do Ossolineum.

Oficyna wydawnicza, mimo że nosiła nazwę Wydawnictwo Ossolineum, była Wydawnictwem Akademii Nauk.

Po roku 1995 rozpoczęty został drugi etap prawnych regulacji. Dyrektor, przy pełnym poparciu Rady Kuratorów, podjął rozmowy ze spadkobiercami Andrzeja Lubomirskiego, ostatniego kuratora Zakładu. Rozmowy były konieczne. W Ustawieniu Ordynacji Przeworskiej, podpisanej w 1866 r., Jerzy Lubomirski odwołał się do oświadczenia swojego ojca Henryka, który tworząc Ordynację, kierował się głównie założeniem, że służyć ona ma publicznemu dobru Kraju oraz że nie może ulec likwidacji. Gdyby jednak do niej doszło to, Muzeum wraz ze zbiorami przeszłoby na własność Lubomirskich.

Po wojnie, w 1945 r. Ordynacja została zlikwidowana. Dlatego uznałem, że nie należy zwlekać i trzeba podjąć rozmowy ze spadkobiercami Andrzeja Lubomirskiego. Zaowocowały one podpisaniem 17 września 2002 r., na Zamku Królewskim w Warszawie, w obecności przedstawicieli MKiDN, „Uroczystym Postanowieniem”. Jego sygnatariusze uznali, że „Ossolineum nadal rozwija ideę, dla ucieleśnienia której powołane zostało Muzeum”. Sygnatariusze „Postanowienia” zobowiązali się dołożyć wszelkich starań, by doprowadzić do odtworzenia Muzeum i przywrócenia mu dawnej świetności. Postanowienie podpisali wszyscy żyjący spadkobiercy: Antoni, Andrzej i Kazimierz Potuliccy, Jadwiga Sierakowska-Rey, Elżbieta Sapięha-Ruffener, Eustachy Sapięha oraz dyrektor ZNiO. W ten sposób Ossolineum stało się prawomocnym właścicielem zbiorów Muzealnych, zaś w jego strukturach odtworzone zostało Muzeum Książąt Lubomirskich.

Od 2016 roku w strukturach tych funkcjonuje także Wydawnictwo, w tym samym roku otwarte ponadto zostało ossolińskie Muzeum Pana Tadeusza.

Przypomnę na koniec, że we Lwowie po wojnie pozostało 2/3 ossolińskich zbiorów, od początku lat 90. Ossolineum współpracuje więc z Lwowską Narodową Naukową Biblioteką im. W. Stefanyka oraz z lwowskimi muzeami. Efektem tej współpracy są porozumienia, dzięki którym zbiory te kopiujemy, udostępniamy oraz prezentujemy na wystawach i we Lwowie, i we Wrocławiu.

Tak jak i w XIX wieku, kiedy Ossolineum blisko współpracowało z krakowskimi instytucjami, zwłaszcza z Akademią Umiejętności, z Uniwersytetem Jagiellońskim, a także z wieloma uczonymi, dzisiaj krakowianie wspierają nas nadal. Przewodniczącymi Rady Kuratorów i Rady Naukowej są krakowscy profesorowie.

Zgodnie ze statutem ZNiO do Rady Kuratorów swojego przedstawiciela desygnuje PAU, a w Radzie Naukowej swoimi radami wspomaga nas pięciu obywateli Krakowa.

ADOLF JUZWENKO

Zamek Królewski na Wawelu, 20 maja 2019